

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція військової освіти в Україні. Затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1997 р. № 1410.
2. Концепція інформатизації військової освіти. Затверджена начальником Головного управління військової освіти МО України 28 жовтня 1997 р.
3. Нецадим М.І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2003. – 852 с.
4. Про Державну програму переходу Збройних сил України до комплектування військовослужбовцями, які проходять службу за контрактом: Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 348/2002.
5. Про затвердження Інструкції про організацію освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України від 30 жовтня 1998 р. № 399.
6. Про затвердження Положення про організацію психолого-педагогічного забезпечення підготовки військових фахівців: Наказ Міністра оборони України від 30 березня 2001 р. № 105.
7. Про організацію підготовки офіцерського складу оперативно-стратегічного оперативно-тактичного та тактичного рівнів у військових навчальних закладах Міністерства оборони України: Директива Міністра оборони України від 14 квітня 1994 р. № Д-20.
8. Варій М.Й. Морально-психологічний стан військ, його оцінка та підтумка на високому рівні: Монографія. – Л.: ВВП Львівський державний університет "Львівська політехніка", 1996. — 311 с.
9. Герасина Л.Н. Современная высшая школа в условиях реформации образования. – Харьков, 1993. – 152 с.
10. Иванов В.П. Формирование личности офицера. – М.: Воениздат, 1986. – 160 с.
11. Кремінь В.Г. Національна освіта як соціокультурне явище // Учитель. – 1998. – №2. – С. 10 – 17.
12. Маслов В.С. Теорія і практика культурологічної підготовки слухачів і курсантів: Монографія. – К.: Логос, 1997. – 174 с.
13. Методичний посібник з питань удосконалення професійної підготовки генералів, адміралів і офіцерів постійного складу військових навчальних закладів Міністерства оборони України. – К.: МО України, ГУВО, НМЦ ВО, 2001. – 43 с.
14. Нецадим М.І. Особливості застосування психологічної діагностики в процесі психолого-педагогічного забезпечення підготовки військових фахівців // Військова освіта: Зб. наук. пр. – К.: МО України, НМЦ ВО, 2002. – № 10. – С. 3 – 14
15. Овчинников Б. В. Вопросы психофизиологического обследования кандидатов в военно-учебные заведения, курсантов учебных частей. Проблемы теории и практики профессионального отбора кандидатов в ВУЗы и учебные подразделения в свете требований приказа Министра обороны СССР 1984 года № 250. – Л., 1986. – 158 с.
16. Янушкевич Ф. Технология обучения в системе высшего образования / Пер. с польс. – М.: Высш. шк., 1986. – 135 с.

Олександр Тімченко
Львівської комерційна академія

ДУХОВНІ ЗАСАДИ ДЕМОКРАТІЇ М. БЕРДЯЄВА ТА СУЧАСНІСТЬ

α Тімченко О., 2006

Розглядається взаємозв'язок між політичною та духовною сферами життєдіяльності людини у світлі персоналістичного світогляду мислителя.

In the article "Spiritual fundamental of M.Berdyaev's democracy and modern time" relations between political and spiritual spheres of human's activity are examined in content of personalistic world-view of the thinker.

Проблеми та суперечності сучасного політичного життя не завжди вирішуються засобами самої політики і тому вимагають переосмислення її висхідних базових позицій. Таке переосмислення неможливе без історичного екскурсу та виходу за межі політичних відносин (споглядання себе з боку нетрадиційних "неполітичних" позицій). У цьому контексті інтерпретації політичних явищ М. Бердяєвим виявилися

пророчими, незважаючи на їх нищівну критику. Загалом ідеї Бердяєва стають особливо актуальними в переламні періоди історії, пов'язані з ідеологічним протистоянням різних політичних партій та блоків.

У літературі Бердяєва розглядають насамперед з позицій його відношення до держави, світської та духовної влади, політичної етики, тоді ж як його відношення до проблеми становлення та функціонування демократії є малодослідженими.

У статті “Філософська істина та інтелігентська правда”, яка була надрукована у відомому збірнику “Віхи”, Бердяєв разом з однодумцями (С. Булгаковим, П. Струве, С. Франком та ін.) поставили запитання, на які й досі не знайдено чітких відповідей [6, с. 4].

Основна ідея віхівців полягала в тому, що лише за допомогою політичних перетворень не можна вирішити не тільки соціальних проблем, а й самих суто політичних. Бердяєва найбільше цікавлять “духовні першооснови демократії” і тому він розглядає не численні форми “напів-демократії, а її базові ідеї” [2, с. 607].

Позиція Бердяєва стосовно “базових ідей” демократії неоднозначна. З одного боку він симпатизує лівим соціалістичним лозунгам стосовно ідей гуманізму, рівності, соціальної справедливості, з іншого, – він противник більшовицького режиму. У той самий час він досить гостро критикує вади буржуазного устрою.

Стиль полеміки Бердяєва залежить від об'єкта критики. Якщо цим об'єктом є буржуазне суспільство, то філософ відстоює ідеали соціалізму, доповнюючи їх християнськими цінностями. Якщо ж у центрі уваги сам соціалізм, то звинувачувальний процес йде шляхом пошуку його порівнянь з минулим суспільним устроєм. Мислитель намагається утворити симбіоз соціалізму і персоналізму в єдину систему персоналістського соціалізму, при цьому заперечуючи будь-які шляхи практичної реалізації цієї ідеї [8, с. 16–17].

Бердяєв намагається “просвітити” соціальні проекти початку ХХ століття через принципи демократії. Висновки його дещо суперечливі, але прогнозовані: утопічний соціалізм антидемократичний, він є лише реакцією на французьку революцію; К. Маркс ніколи не був демократом, його пафос антидемократичний; “науковий” соціалізм виник не як демократичне вчення [2, с. 607].

У той самий час демократія не є ідеалом, на який необхідно рівнятися. Щоб підсилити своє негативне ставлення до демократії, Бердяєв розглядає її через протиставлення понять “зміст” і “форма”. Звідси демократія має формальний характер і не знає свого змісту (не бажає підкорити волю народу найвищим гуманним цілям). Філософ справедливо наголошує на тому, що воля більшості не гарантує істину і тому не можна говорити про гуманістичну спрямованість демократії. Етичні ж оцінки демократії взагалі неможливі. Для мислителя демократія індиферентна до добра й зла [2, с. 608].

Надто критичний аналіз філософом демократії і політики загалом пояснюється його особистим негативним відношенням до будь-якої влади та держави. Бердяєв не приховує відвертого несприйняття активної політичної діяльності. У своїй філософській автобіографії він зазначає, що основним об'єктом його дослідження є проблема духовності, творчості, свободи, філософії історії, віри, християнської моралі, тобто всього того, що пов'язане з особистістю. Водночас як людина суспільно-діяльна, Бердяєв завжди прямо чи опосередковано проявляє інтерес до політики. Як зазначає сам мислитель, його цікавить не політика, а філософія політики. Підтвердженням цього є його праці: “Царство Духа і царство Кесаря”, “Про призначення людини”, “Нове Середньовіччя”, “Російська ідея”.

Світоглядні засади Бердяєва – екзистенціалізм і персоналізм – визначають його позицію щодо ієрархії політичних цінностей. Політичні інститути – держава, парламент, різного роду політичні організації для Бердяєва стоять значно нижче по відношенню до соціальних інституцій. На вершині його соціальної піраміди цінностей знаходиться людина з її соціально-духовними інтересами. Щодо власної позиції до ієрархії цінностей, мислитель писав: “Я належу до того типу людей і до тієї невеликої частини покоління кінця ХІХ початку ХХ століття, в якій досягнув надзвичайної гостроти і напруженості конфлікт особистості, неповторної індивідуальності з загальним, родовим [3, с. 572].

Передбачаючи звинувачення в “індивідуалізмі”, мислитель зауважує, що він завжди критикував індивідуалізм, а його особиста позиція полягає в тому, щоб не втручатися і не порушувати світову гармонію. Бердяєв зізнається, що в глибині душі він ніколи не відчував себе громадянином світу, суспільства, держави тощо. Він погоджується бути громадянином царства свободи.

Свою позицію Бердяєв пояснює тим, що на початку ХХ століття домінують сили, які загалом ворожі до особистості, не сприймають її, бажають підкорити особистість владі загальної, колективної реальності [3, с. 573].

Щоб відтінити індивідуальність, філософ вводить поняття “родового світосприйняття”, яке має чітку структуру і в якому кожний елемент є частиною більшої системи. В підсумку родове світосприйняття веде до ідеї космізму, до ідеї панування суспільних інтересів над індивідуальними, до поняття “посередньої особистості”, яка завжди підпорядковується колективним інтересам. Зруйнувати родове світосприйняття, на думку Бердяєва, може лише персоналістична революція [3, с. 575].

Як відомо, філософія персоналізму розрізняє три вектори існування особистості. Перший – екстеріоризація, що характеризує зовнішню самореалізацію людини в економічній, політичній сферах діяльності, в мистецтві тощо. Другим вектором є інтеріоризація – внутрішня духовна самореалізація особистості на основі усвідомлення свободи, як найвищої цінності. І, нарешті, трансценденція – орієнтації особистості на найвищу самореалізацію, можливу лише в стані духовного єднання з Богом [7, с. 559–560].

Персоналізм Бердяєва не визнає можливості ефективності зовнішньої самореалізації особистості. Дискусії у філософській літературі стосовно метафізичної позиції мислителя породжені інтерпретацією саме першого вектора. Водночас він всіляко захищає другий вектор і “обожнює” третій. Однак слід зауважити, що позиція Бердяєва стосовно третього вектора істотно відрізняється від традиційної позиції персоналізму, яку представляють Муньє, Лакруа, Флюеллінг. Бердяєв “обмежує” третій вектор і висуває дві безкомпромісні умови: наявність повної свободи для особистості і можливість її творчої реалізації в духовній сфері.

Бердяєв розрізняє два види свободи: секуляризована свобода в істині і свобода людського духу. На думку мислителя, свобода в істині не є первинною. Вона виникає в результаті пізнання об’єктивованого світу, який взагалі заперечує свободу. Аналогією свободи в істині є поняття свободи як усвідомленої необхідності Шеллінга, яка для Бердяєва тотожна несвободі. Істина не може породжувати свободу, а якщо і породжує, то така свобода веде до поневолення необхідності, стверджує мислитель.

Бердяєвська свобода духу для нього є висхідною реальністю (за її межами вже ніщо не існує), отже, вона первинна, ірраціональна у визначенні добра і зла. Свобода людського духу для нього – це істина в свободі, що сублимує її до висот сакральності.

Секуляризована свобода породжує секуляризовану демократію, яка, на думку Бердяєва, заперечує онтологічні основи суспільства. В цьому контексті Бердяєв протиставляє себе навіть своїм однодумцям – Вл. Соловйову та С. Франку, для яких метафізика особистості є основою метафізики політики, що дає можливість прослідкувати взаємозв’язок між державою і особистістю і розглядати політичну сферу, як невід’ємну органічну складову буття окремої особистості [1, с. 263].

Бурхливі соціально-політичні події початку ХХ століття, які філософ назвав “століттям безвір’я”, можуть породити, на його думку, тип демократії, яка характеризується крайнім релятивізмом. Бердяєв має на увазі нестійкий, ситуативний характер більшості (наприклад, в парламенті), яка у динамічній політичній боротьбі може швидко змінювати вектори власних інтересів.

Будь-яка демократія, зазначає він, безсила сповідувати абсолютні істини. Для Бердяєва духовні засади людини не можуть змінюватись, тому що вони мають божественне походження. Звідси й традиційна філософська кореляція абсолютної і відносної істин для нього є неприйнятною. Він критикує демократію за те, що вона не знає істини і надає перевагу рішенню більшості. Визнання влади кількості, зазначає він, можливе лише за умови зневіри в істину [2, с. 608].

Найпершою і найважливішою філософською істиною для Бердяєва є усвідомлення людиною необхідності постійного творчого пошуку як основної умови і успішної реалізації її сенсу життя. Демократія ж, як “колективна творчість”, не влаштовує мислителя, тому що її пріоритетний “вектор творчості” йде від більшості до особи. Безкомпромісність філософської полеміки Бердяєва загальновідома. Але пік його безкомпромісності відноситься до царини творчості.

З питань творчості Бердяєв намагається підняти людину до рівня Бога. У праці “Спасение и творчество” логіка роздумів мислителя є така. Бог – Творець усього. Завдяки вірі в Бога людина отримує Його благодать. Однак віра неможлива без усвідомлення гріховності людини. Переживання ж гріховності, на думку філософа, може істотно загальмувати процес творчого пошуку особистості. Тому, щоб отримати благодать, людина повинна творити. Людина покликана бути творцем і співучасником у справі Божого творіння. Є боже покликання, звернене до людини, на яке людина повинна вільно відповідати, стверджує мислитель [4, с. 645].

Враховуючи власне розуміння творчості, Бердяєв стверджує, що не суспільство (через демократію) повинно диктувати волю особистості, а людська воля повинна направляти та корегувати його розвитком. Істинна ж воля невід’ємна від історичної пам’яті народу, його культури, релігійного життя. Тому поза релігійним підґрунтям, поза духом вічності демократія буде лише формально виражати волю народу.

Бердяєва не бентежить той факт, що демократія виникла із пафосу свободи та визнання прав людини. На його думку, беззмістовне і негативне розуміння свободи лише вимивало в ній свободу духу. Філософ визнає, що за задумом, демократія індивідуалістична, але на практиці вона нівелює особистість; вона свободолюбива, але байдужа до істини. Демократія невзможі подолати протиріччя між минулим, теперішнім і майбутнім в традиціях і сподіваннях поколінь [2, с. 610–611].

Оцінка демократії Бердяєвим здійснюється з позиції релігійного світогляду. Незаперечуючи закономірності політичної сфери життєдіяльності людини, він намагається протиставити їм інший, більш ефективний шлях розвитку. Філософ ніби порівнює історичні можливості минулого і відсилає читача згадати

працю Іларіона “Слово о законі і благодаті”.

У свій час Іларіон стверджував, що перейти від “закону” до “благодаті” можливо лише за умови світоглядної парадигми християнської віри. Це саме і намагається довести Бердяєв – без сублимації людського духу, без формування духовних засад особистості неможливе ефективне функціонування політичної системи.

Окрім положення Бердяєва стосовно взаємозв’язку демократії і духовності досить легко критикувати. По-перше, його погляди відносяться до першої половини ХХ століття і можливо припустити, що актуальність їх зменшилась. По-друге, персоналізм і екзистенціалізм є лише окремими напрямками сучасної філософії серед багатьох інших. Можна навести й інші аргументи на підтвердження попередніх тез. Але якщо підійти до цієї проблеми концептуально і сформулювати її в ракурсах: “Демократія і дух нації”, “Демократія і культура народу”, “Демократія і рівень політичної (правової, моральної тощо) свідомості”, то відразу спадає на думку відомий вислів: “Критикувати завжди легко”.

Векторна оцінка філософської спадщини Бердяєва в сучасній та зарубіжній літературі досягає “сто вісімдесят градусів”. Насамперед важливо розділити стиль викладу матеріалу філософа, його аргументацію, доведення, з одного боку, і висунення ідей, їх новизну та актуальність, – з іншого. Щодо нашої проблематики, критика Бердяєва зводиться до порівняння його творчості з працями Вл. Соловйова, С. Франка, І. Ільїна, Н. Лосського, С. Булгакова, Л. Шестова та деяких інших його однодумців. Основна ідея критики – протиставлення інтересів особистості і суспільства. В загальнофілософському аспекті з нею можна погодитись, з позицій же філософії бердяєвського персоналізму – така критика не витримує самої критики.

На політичний аспект філософської спадщини Бердяєва необхідно дивитись крізь призму невирішених проблем парламентаризму України, Росії, інших республік колишнього Радянського Союзу і навіть високорозвинених країн Заходу. Причому оцінювати необхідно не лише рівень економічного розвитку, рівень життя, ефективність функціонування політичних інститутів, а й проблеми соціальної сфери – насамперед девіантну поведінку індивіда (поширеність наркоманії, пияцтва, кількість самогубств, ув’язнених, частоту виникнення стресових ситуацій тощо).

Для класифікації універсуму Бердяєв застосовував дихотомічний метод. Він протиставляв феноменальний світ ноуменальному. Феноменальний світ він називає терміном “об’єктивація” і отожднює з матеріальними потребами та інтересами людини. У ньому домінує необхідність, рабство, ворожість, зло. У такому світі людина фактично не усвідомлює сенсу свого існування. Ноуменальний світ є високодуховним, в ньому панує свобода, творчість, любов, добро. Протиставлення двох світів можливе лише в теорії. На практиці, людина фізично не в стані покинути феноменальний світ, але в неї є можливість жити в ньому за законами ноуменального. Ноуменальний світ породжує високодуховні особистості (пророки, апостоли, геніальні особистості), діяльність яких (наприклад, харизматичного політичного лідера) може, на думку мислителя, істотно змінити феноменальний світ.

Високодуховну особистість Бердяєв отожднює з найвищими духовними християнськими символами. Слід зазначити, що символи, на його думку, в процесі пізнавальної діяльності дають можливість суб’єкту швидше і краще зрозуміти істину, ніж на основі понять та категорій. Символіка для мислителя – це місток між матеріальним та Божественним світом. Божественне – завжди трансцендентне. Традиційно-науковий кількісно-якісний аналіз його сутності неможливий. Пізнати Божественне можна лише через символи.

Застосовуючи власне вчення про символи і використовуючи його для характеристики політичної сфери суспільства, Бердяєв застерігає, що влада завжди намагається “одягнутися” у символіку. Проблема в тому, що символи можна використовувати як на благо людини, так і на заподіяння зла. Добро і зло – основні категорії моралі. Отже, логіка роздумів мислителя підводить нас до висновку, що мораль (і насамперед політична етика) є однією з основних підвалин демократії.

Прикладом різного роду слугувань символів є бердяєвське тлумачення аристократизму та демократизму. Аристократія має божественне походження, тому лише вона може презентувати політичну владу. Аристократії притаманні такі риси, як жертвність власними інтересами перед суспільними, внутрішнє усвідомлення необхідності відданого служіння власному народу, висока інтелектуальність, яка не здобувається особистістю в процесі пізнання, а дарована Богом. Без участі аристократії демократизм завжди виступає потенційною можливістю породження зла.

Аристократизм і демократизм, згідно з бердяєвською теорією, є єдине ціле і тому не може існувати відірвано одне від одного. На засадах аристократизму формується демократія, остання ж основну увагу повинна приділяти створенню сприятливих умов для зростання і функціонування аристократії. Зауважимо, що бердяєвська ієрархія функцій демократії не ставить на перші позиції її політичні цілі.

Бердяєв усвідомлює, що взаємозв’язок і взаємозалежність аристократизму і демократизму породжують замкнене коло, одночасно єдине в просторі і часі, але суперечливе у своїй сутності. Бердяєв і не заперечує, що інструментарієм традиційної філософії таку протилежність “зняти” неможливо (це підтверджується практикою функціонування всієї історії демократії). Вирішення цієї проблеми у Бердяєва досить просте – він нагадує своїм

опонентам ту істину, що аристократизм має ноуменальне походження.

Концепція вдосконалення демократії у Бердяєва майже гегелівська. Первинний невеликий осередок аристократії (кількість) породжує певний, далекий від ідеалу, рівень демократії (певну якість). Спираючись на цю якість, аристократія зростає кількісно, формуючи нову вищу якість. Основне завдання, яке ставить перед собою мислитель, – це показати ідеальні особливості та істинні засади формування демократії.

Дух аристократії вимагає постійного самовдосконалення, особистого та суспільного перевиховання, він ставить суспільні блага в залежність від внутрішніх високоморальних сподівань особистості. Недоліком світської форми демократії, на думку Бердяєва, є те, що вона вимушена протиставляти творчий дух механічній кількості голосів. Володарювати може лише та особистість, яка володарює над собою, зазначає мислитель.

Логіка формування демократії Бердяєва йде від загального до одиничного, від поняття істинної демократії – до її складових. Філософ наголошує, що істинна демократія може виникнути лише на основі національного характеру. Національний характер складається з індивідуальних характерів. Тому формування демократії необхідно починати з формування духу особистості. Демократію ж, на думку Бердяєва, досить часто розуміють навпаки, тобто не ставлять її сутнісні характеристики в залежність від внутрішніх можливостей до самоуправління [5, с. 465].

Бердяєв усвідомлює можливість критики його персоналістсько-екзистенціального розуміння демократії. Тому він, ніби відповідаючи на критичні зауваження, веде полеміку сам з собою. Так він стверджує, що надання переваги особистим, якісним, духовно-творчим засадам формування демократії не можна характеризувати поняттям “індивідуалізму”.

Будь-яку іншу парадигму формування демократії Бердяєв називає абстрактним формалізмом, який залежить від істини і який “не хоче знати змісту” народної волі, народної думки, йому важливе лише формальне народовладдя [5, с. 466].

Аналізуючи історію, Бердяєв приходять до висновку, що до XIX століття сили руйнації та єднання у суспільному житті взаємно урівноважували самі себе. Починаючи з XIX століття (мислитель пов’язує це насамперед з філософією марксизму та позитивізму), відносна стійкість гармонії між цими силами порушується. Виникають ідеологічні теорії, які протиставляють все і вся, а тому відбувається постійна руйнація соціальної єдності. Така руйнація може продовжуватись, за символічним висловлюванням Бердяєва, до останнього атома. Першим поштовхом руйнації мислитель вважає загострення політичної боротьби.

Протистояти цьому, на думку філософа, може лише релігійний ренесанс, відродження внутрішнього духовного почуття єдності людини і природи, людини і суспільства, людини і космосу, а головне – людини і Бога.

Підсумовуючи, Бердяєв ніби застерігає майбутні покоління. Він проголошує, що демократію не можна обмежувати класовими та іншими привілеями, вона може бути обмежена лише духовною природою особи і нації. “Дух нації є глибшим від демократії і повинен направляти її. Влада не повинна належати всім, не може бути механічно рівною. Влада повинна належати кращим, вибраним особистостям, на яких покладається велика відповідальність... Сила демократії не може бути абсолютною, необмеженою владою, вона обмежується нею самою висунутими якостями [5, с. 466–467].

Філософська творчість Бердяєва досить суперечлива, а його філософія політики (в тому числі і теорія демократії) є парадоксальною для сучасного філософського мислення. Сучасній людині важко усвідомити бердяєвську думку про те, що Бог не володіє владою, тому що влада настільки наділена вадами, що її не можна застосувати для характеристики Найвищої Досконалості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аляев Г.Е. Николай Бердяев и теория государства // *Метаморфози свободи: спадщина Бердяєва у сучасному дискурсі (до 125-річчя з дня народження М.О. Бердяєва): Український часопис російської філософії / Вісник Товариства російської філософії при Українському філософському фонді.* – К.: Вид. ПАРАПАН – 2003. – Вип. I. – 648 с.
2. Бердяев Н.А. Новое средневековье // Бердяев Н.А. *Смысл творчества: Опыт оправдания человека.* – М.: ООО “Издательство АСТ”; Харьков: Фолио, 2004. – 678 с.
3. Бердяев Н.А. Самопознание // Бердяев Н.А. *Русская идея / Сост., вступ. ст. и примеч. М.А. Блюменкронца.* – М.: ООО “Издательство АСТ”; Харьков: Фолио, 2004. – 615 с.
4. Бердяев Н.А. Спасение и творчество // Бердяев Н.А. *Смысл творчества: Опыт оправдания человека.* – М.: ООО “Издательство АСТ”; Харьков: Фолио, 2004. – 678 с.
5. Бердяев Н.А. Судьба России // Бердяев Н.А. *Философия свободы / Сост., вступ. ст. и коммент. В.В. Шкоды.* – М.: ООО “Издательство АСТ”; Харьков: Фолио, 2004. – 732 с.
6. Вехи: *Сборник статей о русской интеллигенции. Из глубины (Сборник статей русской революции).* –

М.: Правда, 1991. – 608 с.

7. Всемирная энциклопедия: Философия XX века / Главн. науч. ред. и сост. А.А. Грицанов. – М.: АСТ; Минск: Современный литератор, 2002. – 976 с.

8. Гальцева П.А. Очерки русской утопической мысли XX века. – М.: Наука, 1991. – 208 с.

Юрій Тишкун

Національний університет “Львівська політехніка”

ІСТОРИОГРАФІЯ “ПОМАРАНЧЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ”: НОВІ ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

α Тишкун Ю., 2006

Розглядаються позиції вчених, що аналізують явища “Помаранчевої революції” 2004 р. в Україні. Обґрунтовується висновок, що “Помаранчева революція” засвідчила політичне значення руху добровільних громад, а також перспективність розвитку громадянського суспільства в нашій країні.

In the article viewed the wide circle of scholarly positions dedicated to the analysis of “Orange revolution” phenomenon in Ukraine. The conclusion is proved, that the “Orange revolution” manifests the political significance of voluntary community movement, and perspectives of civil society development in our country.

Актуальність роботи. Події президентської виборчої кампанії 2004 р., які отримали публіцистичну назву “Помаранчева революція”, засвідчують появу в Україні нової тенденції до активного й всебічного опрацювання проблематики громадянського суспільства, що має особливе значення для поступового і поетапного формування в країні демократичного політичного режиму. Обґрунтування наукової вартості значного кола доступних широкому загалу джерел, дотичних до історії і теорії “Помаранчевої революції”, сприятиме активному апробуванню на рівні науки головних цінностей громадянського суспільства, а також їх подальшому засвоєнню в масовій свідомості.

Міра дослідженості матеріалу. Сучасні дослідження свідчать про те, що проблема громадянського суспільства викликає великий інтерес у представників українського суспільствознавства. Серед авторитетних дослідників проблеми загалом насамперед відзначимо Антоніну Колодій та Романа Шпорлюка [6; 15]. Окремі питання розвитку громадянського суспільства висвітлені Володимиром Полохалом, який розробив концепцію “негромадянського суспільства” [13]. Події “Помаранчевої революції” значною мірою активізували пошуки на цьому принципово новому напрямі наукової громадськості, призвівши до проведення десятків заходів*, які й висвітлили позитивне ставлення їх учасників до “Помаранчевої революції”, а також виходу в світ актуальних публікацій, які потребують системного опрацювання.

Мета роботи – дослідити рух громад в Україні. Сформулювати конкретні завдання: 1) проаналізувати “Помаранчеву революцію” як етап розвитку громадянського суспільства в нашій країні; 2) визначити роль інститутів громадянського суспільства в період кампанії виборів Президента України 2004 р.; 3) обґрунтувати перспективи розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні, враховуючи події “Помаранчевої революції”.

Об’єктом дослідження виступає стан та напрям процесу суспільної самоорганізації як підвалини громадянського суспільства. **Предметом дослідження** є соціокультурна еволюція та інтерпретація концепту “громадянське суспільство”.

Виклад основного матеріалу. Події “Помаранчевої революції” вже стали частиною новітньої історії України, однак це політичне явище продовжує активно впливати на події українського суспільного життя. Сучасні науковці дотримуються двох протилежних підходів у дослідженні зазначеної проблеми – конспіративного і громадянського [7, с. 7].

“Громадянський” підхід, поширений передусім в колах наших дослідників (його також поділяють західні